

ПРАВОВАХИСНИК

Громадсько-політичний аналітичний часопис Закарпатт

**ПРАВОВА ДЕРЖАВА
СВІДОМЕ СУСПІЛЬСТВО
ПРАВА ЛЮДИНИ
СВОБОДА СЛОВА**

— ... И Боже вас сохрани не читайте до обеда советских газет.
— Гм... Да ведь других нет.
— Вот никаких и не читайте. Вы знаете, я произвел 30 наблюдений
себя в клинике. И что же вы думаете? Пациенты, не читающие газет,
увствуют себя превосходно. Те же, которых я специально заставлял
читать «Правду», теряли в весе.

М. Булгаков «Собачье сердце»

**№ 1 (3)
2004**

«ПРАВОЗАХИСНИК»

Громадсько-політичний
аналітичний часопис Закарпаття

Свідоцтво про державну реєстрацію:
№ ЗТ-304 від 04 липня 2003 року, видане
управлінням у справах преси та інформації
Закарпатської ОДА

Засновник і видавець: Закарпатська
обласна громадська організація «Товариство
громадського самозахисту»

Мова видання: українська

Періодичність: щоквартальник

Наклад: 1200 примірників

Головний редактор Іван Гоменюк

Редакційна рада:

Юрій Чижмарь (голова)

Олександр Солонтай

Вадим Чепурнов

Ідея дизайну: Микола Ковальчук

Макет і верстка: Ол. Попович

При повному чи частковому передрукуві,
використанні матеріалів посилення на
«Правозахисник» обов'язкове.
Редакція може не поділяти точку зору авторів.
Відповідальність за достовірність фактів, цитат,
власних назв та інших відомостей несуть автори
публікацій, а рекламної інформації
рекламодавець. Рукописи не повертаються і не
рецензуються, редакція залишає за собою право
редагувати матеріали.

Видання здійснено в межах проекту
«Розвиток демократії через захист
прав людини і громадянина, свобода
слова, права на інформацію».

Проект здійснюється за підтримки «Фонду
сприяння демократії» / Фонду розвитку українських
ЗМІ Посольства США в Україні (Київ). Погляди
авторів не обов'язково збігаються з офіційною
позицією уряду США.

This project was supported by the Democracy Fund /
Media Development Fund of the U.S. Embassy,
Ukraine, Kyiv. The views of the authors do not
necessarily reflect the official position of the
U.S. Government.

Аналітичну підтримку журналу
здійснює Група регіональних
аналітичних досліджень (ГРАД).

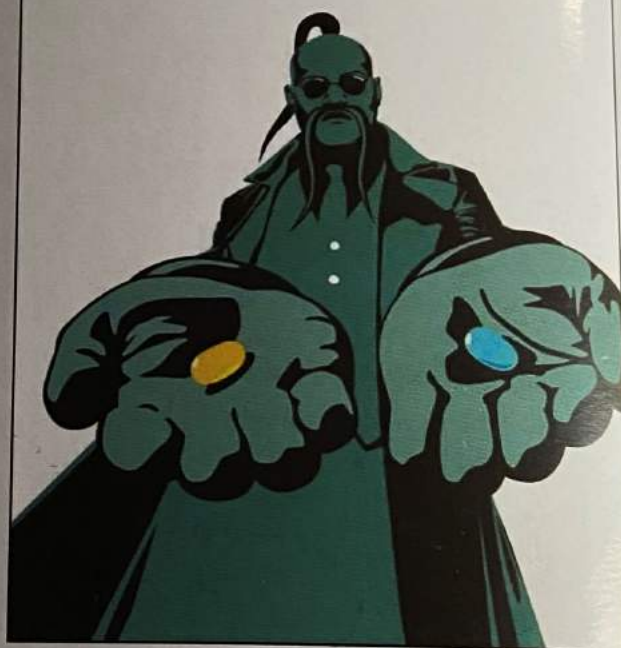
Контактна адреса журналу:

вул. 8-го Березня, 46, м. Ужгород, 88000
т. (0312) 61-96-44, факс: (0312) 61-96-80,
jura@jurikon.uzhgorod.ua
analyst@ukrpost.net

Підписано до друку 15.06.2004

Редакція «Правозахисника», громадські
організації «Товариство громадського
самозахисту», «Фундація регіональних
ініціатив» та Група регіональних
аналітичних досліджень вітають
колег-журналістів та усіх читачів з 6 червня
– Святом четвертої влади і з 28 червня
– Святом Конституції, яку ця влада
захищає попри все ...

wake up, ua...

Олег ОЛЬЖИЧ

Нащо слова? Ми діло несемо.
Ніщо мистецтво і мана теорій.
Бо ж нам дано знайти життя само
В красі неповторимій і суворій.

Що вибереш, чи образ бездоганний,
А чи прообраз для усіх один?
Мідніша віра і дзвінкіший чин
За словоблудіє і за тимпани!

Ось, сходить, виростає, розцвіта
Благословеніє не форми суті.
Одвага. Непохитність. Чистота.
Милуйтеся! Беріть! І будьте, будьте!

ные дискуссии, осуществляется цензура информации в новостях, из новостей изъята экспертная позиция. Сегодня олигархические СМИ сужают и без того ничемную рефлексивную способность национального политического сознания. Конфликты на внешнеполитическом уровне не порождают даже постановки вопроса о том, что отсутствие публичных общественных дискуссий на телевидении делает невозможным победу нации в конфликте. Этого простого вывода никто из экспертов так и не сделал.

Армия в слабой стране — не боееспособна. Военная доктрина примитивна, принципиально вторична.

Мы слабая нация. Поэтому наш удел просить пощады и надеяться на милость победителя. Проблема не в том, что мы слабы сейчас. Проблема в том, что мы создаем иллюзию для нашей молодежи, что они могут все исправить. Это неправда. Если не обучать молодых рефлексии, многоамочному мышлению, постановке нагруженных универсальным смыслом целей, сложным сценарным играм, то элита не имеет никаких шансов измениться.

Все эти круглые столы о мис-

сии национальной элиты — профанация и жалкое скуление. Слабая элита в принципе не может осознать свою слабость, поставить проблемы на должном уровне и генерировать сильные цели на будущее. Нельзя перевоспитать действующую элиту, но можно спроектировать новую на будущее. Создавать элиту можно лишь в ее молодом возрасте.

Сегодня наша главная проблема — не в отсутствии ядерного оружия, не в слабой армии, не в отсутствии сильной военной доктрины. Потому что даже пригласив чужих специалистов сделать для нас эти сложные инструменты на уровне сильных стран, мы не сможем найти политических лидеров, способных сильными ин-

струментами сильно воспользоваться.

Наша проблема — это наше иллюзорное образование. Мы даем неплохие знания, но не учим ставить сильные цели, не учим осмыслять и рефлексировать ситуации. Вот «Киево-Могилянка» до сих пор гордится тем, что она лучше других вузов и готовит элиту. Отчасти это так. Но даже она готовит слабую элиту. Слабость нации представляет собой психические состояния и духовные традиции, которые практически невозможно преодолеть.

Образование — это последняя черта слабости. На нем нельзя много украсть, нельзя заработать быстро огромные деньги. Украинским партиям, олигархам, политикам оно не интересно. Поэтому мы не только сейчас проигрываем, мы и на будущее готовим поражение. Система образования должна быть кардинально изменена в лидирующих вузах. Это вопрос национальной безопасности, а не конкурентной борьбы вузов на внутреннем рынке. Образование — удел сильных элит. Сильная молодежь — наш последний шанс. □

Опубліковано в інтернет-виданні «Телекритика»

Подається мовою оригіналу

Як редагуються обласні газети: типові прояви української постсоціалістичної ментальності

■ Роман ОФІЦІНСЬКИЙ

Скажу відразу: не хочу, аби мої роздуми Ви, шановні читачі, сприйняли виключно як автобіографічну сповідь, а ще більше як повчання. Для мене відставного головного редактора, все в минулому, в тому числі темники, цензура і боротьба за свободу слова. У двох обласних газетах, які я творив від витоків, правами я не був обділений. За свою редакторську п'ятирічку вдалося часу викроїв для одкровень, при-

чому не «заднім числом» і не поза очі.

Отже, мову веду не лише про свою пору в тижневиках «Соціал-демократ» (серпень 1998 — червень 2002) чи «Світогляд» (жовтень 2002 — січень 2003). У видозмінених варіантах вони продовжують з'являтися на світ і поки що подають ознаки довготермінових проектів, породжуючи сателітів. Але знову річ не про їхні переваги чи ганджі. Нехай ними смакують без мене. Поки що

це тема не стільки для спогадів, скільки для аналітичних записок.

ПОКАЗНА НЕЗГОДА МАРГІНАЛА

Шкода, що майже всі члени ко-лишньої команди нині закинули перо або свідомо зійшли на творчі загумінки, зрелися публічності: «привладний» статус виявився іншим, суттєво урізаним. Усе ж, приміром, їхні аналітичний рівень і художня стилістика у низці журналістських розстежень в умовах «департизаційного» тиску виконавчої влади 2000–2001 років є взірцевими набутками жанру. І, навпаки, кадровий голод і **брак кваліфікованих авторів** приртаманий опозиційному Закарпаттю зразка 2003 року, що, як не парадоксально, пережив газетний бум, небачений досі на жодному історичному відрізьку.

Багатьом закарпатським «акулам пера» не вистачило буквально кількох краплин до усвідомлення професійної та чисто людської гідності, хоча зазвичай пошепки чи в урочисті застільні хвилини про це привселюдно мовиться досхочу. Для туристів. Проте у відповідальні моменти «на коврику» ідеально проголошені тости нерідко перетворюються в моторошні сцени холуйства, преслізних клятв у відданості патрону коридорчика до чужого престолу. Тому газетні шпальти безнадійно «посіріли». І колір паперу тут ні до чого.

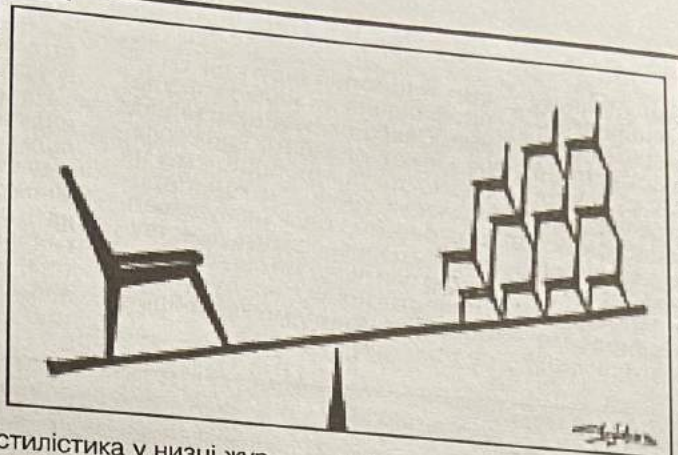
Чому? Взяла верх рабська **психологія виконавців**, яких, послуговуючись гачком мізерних послуг і подачок, легко перетерти на порошок. Але ж і навзаєм маніпулянт людськими слабінками нечутно стає вірним рабом свого маргінального оточення. Такі формальні учасники дербі під кодовою назвою «Свобода слова» за станом душі не можуть претендувати на почесні місця серед творців, повноцінних партнерів демократизації «посткасетної» України.

У цьому ключі не менше дошкуляють **політмігранти**. Чимало газетярів безупинно мандрує поміж виданнями, що у політичному і фаховому плані є діаметральними, різнополюсними. Їх об'єднують спільні вади: манія невизнаних заслуг і небездоганне приватно-публічне життя. У підсумку розтринькують свої таланти за мізерію, за копійки.

Не кажу вже про «причту во язицях» — колоритні постаті з когорти «жовтопресових найманців». Вони щоразу розумнішають в унісон періодичній зміні перших осіб області, не забуваючи поповнювати словниковий запас демагічної риторики про окремішність «четвертої влади». Дешевизна їхньої продажності вражає примітивною люмпенською логікою. Її виказує також гарячкове вишукування «аристократів духу» — крайових батьків вільної журналістики — у конформістському паліативі попередньої епохи.

ЦЕНзуРА ЧИ ЦЕзуРА?

Марк Твен набагато легше редагував місцеву сільськогосподарську газету. Нині **індекс за-**

боронених привищ є невід'ємним атрибутом праці головного редактора. Він чітко тримається голови, але, зрозуміло, складений з урахуванням внутрішньополітичної та міжособистої кон'юнктури. справа втім, що навіть у межах однієї громадської та ділової структури спорадично існують певні тертя суб'єктивного походження. Зовні начебто мирне співіснування соратників вряди-годи виливається у так звані апаратні чи підкилимні ігри. Цього не запримітять лише особа, далека від редакційної кухні.

Персональна близькість до якого-небудь каналу інформації того, хто вічно тримає дулі в кишенях, призводить до тимчасової мас-медійної ізоляції неугодних. Зашкодити чи «просигналізувати» тотально є мало реальним, але на шпальтах одного-двох підконтрольних видань вдається. Тобто індекс тримає двері завше прочиненими, як для вірних із дитинства друзів, так і нажитих чесною працею ворогів. Паралельно відбувається **політизація спонсорів**, яким взамін вкладених коштів запропонувати нічого, крім невеликих доз моральної реабілітації тіньового капіталу і передачі в оренду куся адміністративного ресурсу. Давальницькі схеми об'єднують не гірше ревізії.

Цих аргументів достатньо на мас-медійному полі. Їх виказують «перехресні контакти» з **номінальними і фактичними** керівниками всього спектру незалежних (опозиційних) і залежних (провладних) газет вузькопартійного чи загальнополітичного формату. Із залежними редакторами все зрозуміло без реверансів: «Є персональна команда «Ні!» Незалежні полюбляють красиві ухильні відповіді на кшталт «розумієш...», одначе принагідно йдуть стройовим кроком у грошові **обійми модернізованого підкupu** мімікрізованам адмінресурсом. Небезкорисно розміщують у себе прямі й непрямі іміджеві чи контріміджеві матеріали про тести ДНК на предмет встановлення біологічного батька як не всієї нації, то хоча б якого-небудь її шматочка.

Ця неформальна винагорода не оподатковуються і ніде, за винятком умовної помітки в блокнотику призначеного центром касира, не фіксується. У тих хитросплетіннях тіньових механізмів свободі слова не вельми затишно. Простіше кажучи, щирі шанувальники Конституції та прав людини не тільки по-чудернацьки маскують свої індекси, але і замилюють інвестиційні очі господаря. Йому, грішному, несолодко. Частото-густо його спантеличують інвективи про походження першого мільйона американських доларів.

Тому притаманне євроатлантичному світові нефальсифіковане **зіставлення альтернативних точок зору** в українському варіанті дихотомічно виливається у теоретичне славослів'я і

прагматичне словоблуддя на тему виснажливих віднайдень суспільного компромісу. Щоправда донорські ін'єкції країн Заходу, загорнуті в обгортку грантів на підтримку демократії, в значній мірі вирівнюють і прояснюють викривлені зображення в інформаційному дзеркалі сучасної України. Але не усувають наявного дисбалансу, породженого постколоніальними хворобами на ментальному рівні.

КРУТОРІЇ ДОЗОВАНОГО ЕКСТРЕМІЗМУ

Функціонери різних мастей здебільшого звикли говорити лексикою прісновідомого 1937-го. Чи не кожен із регіональних політиків має у штаті галасливу жменьку внутріпартійних екстремістів. Вряди-годи вони многотрудно пробують довести до стилістичного ладу рядову філіпіку. Неводнораз газети виходять засмічені «блохами» — гнівними саркастичними репліками. Невмотивована версія бруталного поррахунку глибоко засіла в постсоціалістичні голови божевільно-го від інтриганства люду. Потому багато прізвищ, які затято змішуються в багні, у кінці кінців на глум пасіонаріям поповнюють депутатські та інші владні лави.

Не менш нещадно споживацьким цинізмом свободу слова губить побут. Заздрісникові не дасть спокою навіть маленький тіснуватий кабінет і ще менший легковик із конвеєра, за яким колись пильно наглядав нинішній канцлер. Про крадіжки редакційних статків і опівнічну звірку сум на платіжних дорученнях, «штурм шептунів» і фізичні погрози часто сповідаються газетарі на доступних їм у той момент шпальтах. Щоби висловити професійні претензії, як мінімум, їх потрібно сформулювати професійно. В охлократичному мітинговому режимі добре продаються, либонь, витрішки, гнилі помідори, тухлі яйця і гранати для самопідриву.

УТОПІЧНА НИША ХОЛОДНОЇ ОСЕНІ

До сих пір у Закарпатті не утворено якісної масової газети, котра б не декларувала західні стандарти свободи слова, а втілювала щонайменше на своїх сторінках. У даній тональності навіть не запримічено жодної таємної-нетаємної дискусії чи спільного-розрізненого зібрання вільних і невільних, ринкових і неринкових журналістів. На жаль, усіх їх підгодовують амбіції, за котрих дотаційний читач викликає більше, ніж платонічну любов. Фактів добровільної відмови від цієї наркотичної голки поки що не зафіксовано. Нижні шари атмосфери потрясають лишень поодинокі викрики. І то від болю, спричиненого кайданками за «хуліганство» або передчуттям кари за нецільове використання бюджетних коштів.

Тижневими і щоденними бойовими листками масового читача подрібно спочатку на тисячі, а відтак на сотні та десятки споглядальників чііхось фотопотретів і текстуально невибагливих агіток. Це фатум, це карма не лише таких малих регіонів, як Закарпаття. Фанатами агресивних політичних технологій спровоковано всеукраїнську регіональну драму. Там, де заправляють гурти «наближених до влади», неодмінно мусять бути «козли», «розмінні монети» і «містечковий месіанізм». Професор Бо-

лонського університету, іменитий письменник Умберто Еко ще у 1997 р. порадив таким журналістам і політикам побільше вдивлятися у світ і поменше у дзеркало.

Неспівпадіння ідеологічних трактовок президентсько-парламентських і парламентсько-президентських перспектив пронизує крижаним зимовим вітром українські землі, розімлілі від цьогорічного неврожаю. Сценарій лобових атак привів його adeptів до незручної малорейтингової ніші. Відщипнувши децицію чужого рейтингу, неодмінно втрачаєш у власному за правилом геометричної прогресії. Проте московські технологічні схеми кризового менеджменту зарано списувати в утиль, бо маємо тільки проміжний електоральний результат парламентських виборів 2002 року. Кінцева мета відома всім аж до малюка з ясель — президентська булава. Вона когось діждеться таки холодної осені 2004-го.

Та чи тоді спокійно видихнемо залишки не-свіжого повітря перехідного періоду? Можливо, спробуємо покінчити безповоротно і зі своїми транзитними настроями. Але якщо знову зіткнемося з дефіцитом самодостатньої позиції людини і громадянина, годі ждати професійної рішучості в утвердженні свободи слова. Українська журналістика варта гарних заробітків, а не ситого заробітчанства в уніформі соловейка «ваших», «наших» чи «ненаших» олігархів. Отоді викладений вище психологічний трилер на правду виглядатиме алогічно. □

Автор — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Ужгородського національного університету, довгий час був редактором низки закарпатських газет